

1.1.5. Yüan Sülalesi Dönemi (1271-1368)

Çingizli Türk-Moğol İmparatorluğu döneminde, Sarı Uygurlar büyük ihtimalle Kökonor'un kuzeybatısı ile Heşi Koridoru'nun güneybatısında yaşıyordu (Xue Wen-bo 1994: 89).

Sarı Uygurlar Yüan sülalesi döneminde "Sarı Uygur 撒里畏吾" adıyla ilk kez 1226 yılında *Yüan Sülalesi Tarihi*'nde kaydedildiği görülür:

“帝欲征河西，以速不台比年在外，恐父母思之，遣令歸省。速不台奏，願從西征。帝命度大磧以往。丙戌，攻下撒里畏吾特（勒）〔勤〕、赤閔等部，及德順、鎮戎、蘭、會、洮、河諸州，得牝馬五千匹，悉獻於朝 / İmparator (Cengiz Han) Heşi’ye sefer düzenlemeyi planlar, Sübedey’in yıllardır dışarıda kalmasından dolayı, ailesinin onu özleyeceğini düşünüp geri dönmesine emreder. Sübedey batıya sefer düzenlemeyi arzu eder. İmparator (Cengiz Han) büyük çölü aşırıp gitmesine emreder. (1226 yılında) Sarı Uygur (*Sa-li weiwu* 撒里畏吾) Tegin, Chimin vd. boyları ile Deshun (günümüzdeki Jingning 静宁) Zhenrong (günümüzdeki Guyuan 固原), Lanzhou, Huizhou (Günümüzdeki Jingyuan 靖远), Taozhou (günümüzdeki Lintan İlçesi 临潭), Hezhou (günümüzdeki Linxia 临夏) gibi yerleri ele geçirmiştir, elde etmiş olduğu beş bin dişi atı hükümete sundu” (元史-卷121速不台 / *Yüan Sülalesi Tarihi*- Cilt: 121 Sübedey).

Qian Bo-quan, yukarıdaki cümle içinde geçen *Chimin* 赤閔 adının *Cerman* 策尔满’ın bir diğer telaffuzu olduğunu açıklayarak günümüzdeki Çerçen olduğunu belirtir (2002: 78).

1227 yılında Heşi bölgesi tamamen Çingizli devletinin kontrolü altına girmiştir. Heşi’yi ele geçirildikten sonra Guazhou ve Shazhou’yu merkez alarak Heşi’nin batısı Cöçi’nin oğlu Batu’ya, Zhangye ve Jiuquan gibi yerler ise Çağatay’a verilmiştir. Xiliang’ı merkez alarak Heşi’nin doğusu ise Ögedey’in oğlu Köten (Godan)’a verilmiştir. 1281 yılında Çağatay’ın “altın uruk” ailesi ve halkı birlikte Heşi’ye gelerek Kubilay han’a sığınmıştır. Bu gelenler Kubilay Han tarafından Guazhou, Shazhou, Kumul ve Lop Nor gibi yerlere yerleştirilmiştir (Gao Rong 2011: 387). Yüan sülalesi döneminde Suzhou’nun / 肃州 (günümüzdeki Jiuquan 酒泉) batısında Moğollaşma, kabileleşme ve göçebeleşme eğilimi görülür (Hu Xiao-peng 2002-4).

1304 yılında Cengiz Han'ın torunlarından Cebe Noyan askerleri ile birlikte, Heşi bölgesine, yani Sarı Uygurların yaşadığı bölgeye komutan olarak atanmıştır. Sonraları tüm sülalesi ile bölgeye yerleşerek bu bölgelerin kalıcı yöneticisi olmuştur. Sonraki yüzyıllar devamında onun torunları sürekli olarak Sarı Uygurları idare etmişlerdir (Timur 1999: 30-31; Gao Zi-hou 2002: 134). Cengiz Han'ın Sarı Uygur bölgesini ele geçirmesinden sonra bölgeden asker ve vergi alınmaları ile ilgili kayıtlar görülür:

“(至順二年)..... 調甘州兵千人、撒里畏兀兵五百人守參卜郎，以防土番 / (1331 yılında) Yerel halkın ayaklanmasını önlemek için bin civarında Ganzhou askeri ile beş yüz Sarı Uygur askeri Canbulang’a (günümüzdeki Sichuan Eyaletine bağlı olan Litang 理塘 İlçesi) getirildi” (元史 卷35 圖帖睦爾 / *Yüan sülalesi Tarihi*- Cilt: 35, Töb Temür).

“六月辛酉，有司言甘肅撒里畏〔兀〕產金銀，請遣官稅之 / (1335 yılında) Haziran ayında sorumlu biri Gansu Sarı Uygur (bölgesinde) altın ve gümüş çıktığını söyler, memur gönderip vergi alınmasına arz etti.” (元史- 卷38, 妥懽帖睦爾 / *Yüan sülalesi Tarihi*- Cilt: 38, Toğan Temür).